

ترازیابی برنامه درسی: روش شناسی مناسب جهت تغییر برنامه درسی

مرتضی کرمی^۱

کلید واژه‌ها: ترازیابی، تغییر برنامه درسی، اصلاح برنامه درسی، بهبود برنامه درسی

مقدمه

«تغییر برنامه درسی دشوارتر از جابجا کردن یک قبرستان است» (دی لاتر)

برنامه درسی قلب نظام آموزشی است، لذا کیفیت آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کیفیت یک عنصر عبارتست از مناسب بودن آن برای استفاده. کیفیت نظام آموزشی (برنامه درسی) عبارتست از میزان تطابق وضعیت موجود با یکی از حالت‌های زیر: الف) استانداردهای از قبل تعیین شده ب) رسالت، هدف و انتظارات (بازرگان، ۱۳۸۰).

پژوهش‌های انجام شده در زمینه ارزیابی کیفیت برنامه‌های درسی موجود توسط ملامحمدی (۱۳۷۹)؛ شفیعی (۱۳۸۲)؛ عارفی، (۱۳۸۳)؛ جهانی (۱۳۸۴) و (عبدی، ۱۳۸۴) عمدتاً نشانگر کیفیت نامطلوب برنامه‌های درسی می‌باشد. برنامه‌های درسی پس از طراحی و اجرای مکرر در طی زمان ضرورتاً می‌بایست به صورت ادواری مورد تجدیدنظر قرار گیرند، در غیر این صورت پدیده‌ای تحت عنوان رو به زوال رفتن برنامه درسی اتفاق می‌افتد که از آن تحت عنوان برنامه درسی قراضه (دوربختنی) یاد می‌شود. دو معنا از این اصطلاح استخراج می‌شود نخست ارائه برنامه‌های درسی منسوخ، قدیمی و از رده خارج و دیگر برنامه‌های درسی که قدیمی نیستند اما زمینه کاربرد آنها در جامعه وجود ندارد (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۹) در هر دو معنا عدم وجود کیفیت لازم، بدیهی می‌نماید. لذا برنامه درسی بایستی با نیازها در حال تغییر و تحولات خود را تطابق دهد و در این جا صحبت از تغییر برنامه درسی به میان می‌آید. تغییر برنامه‌ی درسی مفهوم بسیار کلی است که به هر تغییری در آموزش یا محیط آموزشی به وجود آید، اشاره می‌کند. تغییر برنامه درسی به عنوان هر نوع تغییر در ابعاد برنامه درسی می‌باشد (مهرمحمدی، ۱۳۸۸).

ترازیابی برنامه درسی^۲ روش شناسی مناسبی جهت طرح ریزی، اجرا و پایش تغییرات می‌باشد. در یک تعریف ساده ترازیابی عبارتست از جستجو برای یافتن بهترین تجربیات در داخل یا خارج جهت دستیابی به بالاترین سطح عملکرد (داتاکومار و جاگادیش، ۲۰۰۳). بر این اساس ترازیابی برنامه درسی عبارتست از فرایند شناسایی و درک نقاط قوت و ضعف برنامه درسی خود (با بخش‌هایی از آن) و برنامه‌های درسی دیگر و انطباق و اعمال نقاط قوت آنها در برنامه درسی خود (شلی، ۲۰۰۰). با توجه به موضوع مورد ترازیابی به سه نوع استراتژیک، فرایندی و عملکردی و با عنایت به طرف مقایسه داخلی، خارجی و بهترین تجربه تفسیم می‌شود (داتاکومار و جاگادیش، ۲۰۰۳).

یکی از نمونه‌های استفاده از ترازیابی تجربه دانشگاه ایالتی بویس است که در فرایند برنامه درسی مبتنی بر شایستگی، در مرحله دوم کمیته برنامه ریزی درسی، شایستگی‌های سازمان‌های حرفه‌ای برتر از قبیل IBSTPI, ISPI, ASTD را به منظور الگو برداری بررسی می‌نماید. علاوه بر این کمیته برنامه‌ریزی درسی، برنامه‌های درسی چهار دانشگاهی که برنامه مشابه برنامه‌های درسی این دپارتمان دارند را بررسی می‌نماید (چانگ، استپیچ و کاکس، ۲۰۰۶).

روش

^۱ نویسنده مسؤول، عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد (Mor.karami@gmail.com)

^۲ Scarp Curriculum

^۳ Curriculum Benchmarking

الیبه و ماسون (۲۰۰۳) فرایندی شش مرحله‌ای جهت تراز یابی برنامه درسی پیشنهاد نموده اند:

ایجاد کارگروه تراز یابی برای بررسی برنامه درسی: تصمیم گیری در مورد برنامه درسی کاری گروهی می‌باشد و فرایند بهبود مداوم از طریق تراز یابی نیز نیازمند تیم است. یکی از بحث‌های مورد مناقشه در برنامه ریزی درسی عناصر تصمیم گیرنده در برنامه درسی می‌باشد. اما در مجموع مشارکت ذی‌نفعان مختلف توصیه می‌شود و اعضاء تیم تراز یابی می‌تواند شامل: رهبر تیم، مسئول و یا مسئولین برنامه درسی، اشخاص درگیر برنامه درسی (همچنین از دیگر بخش‌های که فرایند در آنها اجرا می‌شود)، عرضه کننده برنامه درسی، مشتری برنامه درسی (داخلی یا خارجی) باشد.

۱. شناسایی اینکه چه چیزی بایستی تراز یابی شود. تیم کار خود را با بررسی برنامه‌های موجود و اهداف و رسالت‌های مرتبط آغاز می‌کند. تیم ممکن است تصمیم بگیرد کار خود را متمرکز بر یکی از عناصر برنامه درسی کند یا ممکن است کل برنامه درسی را مبنای کار خود قرار دهد.

۲. اجرای خود ارزیابی: پایه و اساس خودارزیابی نشانگرها و شاخص‌هایی است که برای هر بخش برنامه درسی بایستی وضع گردد. (مثلا محتوا). جهت خود ارزیابی از روش‌ها و مختلفی می‌توان استفاده نمود: پرسشنامه، گروه‌های کانونی، مشاهده اسناد و ارزشیابی برنامه درسی. در گام بعد تیم بررسی، نقاط قوت و قابل بهبود را مشخص می‌سازد. نقاط قوت آنهاست که در حال حاضر استانداردها را برآورده می‌سازد و نقاط قابل بهبود، نقاطی هستند که در این زمینه ضعف وجود دارد.

۳. شناسایی بهترین‌ها برای مقایسه و یادگیری: پس از شناسایی و اولویت بندی حوزه‌های بهبود، بایستی به جستجوی دیگرانی پرداخت که با چنین مسائل برنامه درسی بطور موفقیت‌آمیزی برخورد نموده‌اند. این بهترین تجارب منبعی از ایده‌ها، اطلاعات و راهبردها برای بهبود برنامه درسی محلی می‌باشند. جستجوی سایت‌های برنامه درسی در اینترنت، بررسی منابع ERIC، برقراری ارتباط (شبکه سازی) با همکاران در موسسات دیگر، جستجوی راهنماهای برنامه‌های درسی تدوین شده (اسناد برنامه درسی). اطلاعات در سه سطح عملکرد، طرز اجرا و عوامل تاثیرگذار بر آن جستجو می‌شود.

۴. طراحی برنامه اجرایی برای بهبود برنامه درسی: اعضاء تیم باید اطلاعات گردآوری شده درباره نقاط قوت و ضعف اجرای تغییرات در برنامه درسی شان را جمع‌بندی نموده و سپس برنامه‌های بهبود برنامه درسی ارائه نماید. در اینجا اطلاعات گردآوری شده از طریق فرایند تراز یابی با فرایند برنامه ریزی درسی پیوند می‌خورد.

۵. بازبینی برنامه درسی: پس از اتخاذ تغییرات بایستی اجرای آن به دقت مورد نظارت قرار گیرد. تیم بررسی توجه ویژه‌ای بایستی مطوف این موضوع کند که آیا تغییرات اتخاذ شده به یادگیری موثرتر دانش‌آموزان کمک می‌کند؟

بحث و نتیجه گیری

ترازیابی برنامه درسی دارای مزایایی است که از جمله آنها می‌توان به شناخت و مستند سازی فرآیندها، طراحی و ایجاد معیارهای اندازه گیری عملکرد برای فرآیندها، شناسایی عوامل موفقیت اصلی و کارکردهای کلیدی، پایش و بهبود فرایندها و ترویج مکانیزم‌های یادگیری و آموختن از دیگران اشاره نمود (داتاگومار و جاگادیش، ۲۰۰۳) اما با این همه تراز یابی برنامه درسی با چالش‌هایی نیز مواجه است: کمی نمودن برنامه درسی که ماهیتا کیفی است، شناسایی نمودن بهترین‌ها، امتناع از دادن اطلاعات به رقبا از سوی سازمانهای پیشرو، عدم استفاده از تراز یابی به دلیل خودبینی و غرور، نداشتن صبر و حوصله در مراحل مختلف تراز یابی به خصوص مراحل اولیه طرح ریزی. در پایان ایجاد واحد سازمانی یا کارگروهی جهت تراز یابی برنامه درسی، شناسایی بهترین اقدامات، برگزاری تورهای بهینه کاوی برنامه درسی جهت بهبود کیفیت برنامه درسی پیشنهاد می‌گردد.

منابع

بازرگان، عباس (۱۳۸۰). *ارزشیابی آموزشی*. تهران: سمت.

جهانی، جعفر (۱۳۸۴). نقد و بررسی کمیّت و کیفیت برنامه‌ی درسی مصوب دوره‌ی دکتری برنامه‌ریزی درسی، قلمرو برنامه‌ی درسی در ایران: ارزیابی وضع موجود و ترسیم چشم‌انداز مطلوب. به کوشش انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران، تهران: انتشارات سمت.

شفیعی، ناهید (۱۳۸۲). *ارزیابی کیفیت درونی و بیرونی برنامه‌ی درسی رشته آموزش بزرگسالان مقطع کارشناسی‌ارشد از سال ۱۳۷۳ تا سال ۱۳۸۲*، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته آموزش بزرگسالان. عارفی، محبوبه (۱۳۸۳). بررسی برنامه‌های درسی رشته‌ی علوم تربیتی در آموزش عالی ایران و راهکارهای بهبود آن، مطالعه‌ی موردی: گرایش مدیریت آموزشی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، رساله دکتری، رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی. عبدی، علی (۱۳۸۴). *ارزیابی کیفیت برنامه‌ی درسی رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی در مقطع کارشناسی‌ارشد*، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی.

فتحی‌واجارگاه، کورش (۱۳۸۹). برنامه درسی دور ریختنی. دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۱(۴)، ۶-۷. ملامحمّدی، آمنه (۱۳۷۹). *ارزیابی کیفیت برنامه‌ی درسی رشته‌ی برنامه‌ریزی آموزشی در مقطع کارشناسی‌ارشد*، تهران، دانشگاه تهران، پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد، رشته‌ی برنامه‌ریزی آموزشی.

مهرمحمّدی، محمود (۱۳۸۸). *برنامه‌ی درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها*، چاپ دوم، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

Chyung., S & Stepich., D & Cox., D. (2006). Building a Competency-Based Curriculum Architecture to Educate 21st-Century Business Practitioners, *Journal of Education for Business*, 307-314

Dattakumar., R & Jagadeesh., R. (2003). A review of literature on Benchmarking. *Benchmarking: An International Journal*. 10. 3. 176-209

Ellibee., A & Mason., S. (2003). Benchmarking for Quality Curriculum: The Heart of School-to-Work, *New directions for community colleges*. 97: 15-21

Shelly., R. (2000). Curriculum benchmarking: a tools for school improvement. *Curriculum*. 40-46

Surf and download all data from SID.ir: www.SID.ir

Translate via STRS.ir: www.STRS.ir

Follow our scientific posts via our Blog: www.sid.ir/blog

Use our educational service (Courses, Workshops, Videos and etc.) via Workshop: www.sid.ir/workshop